ULUG‘BEK HAMDAMNING “YAXSHI ODAMLAR” HIKOYASIDA INSONPARVARLIK VA AXLOQIY-PSIXOLOGIK TALQIN

Ibodova Gulzoda Ibrohim qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti,
O‘zbek tili va adabiyot yo‘nalishi 3 O‘TA 26-guruh talabasi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24477469

Annotatsiya. *Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek adabiyotining taniqli vakili Ulug‘bek Hamdamning “Yaxshi odamlar” hikoyasida insonparvarlik, adolat, mehr-oqibat va ota mas’uliyati kabi ma’naviy-axloqiy qadriyatlarning badiiy ifodasi tahlil qilinadi. Asardagi Ibrohim obrazi, uning ruhiy kechinmalari, hayotiy vaziyatlarda namoyon bo‘ladigan axloqiy qarashlari hamda qizini xavfdan asrash yo‘lidagi harakatlari tadqiqot markaziga qo‘yilgan. Shuningdek, hikoyaning syujet qurilishi, obraz yaratish mahorati, realistik tasvir va ramziy ma’no qatlamlarining o‘zaro munosabati yoritiladi. Adibning boshqa hikoyalaridagi ijobiy qahramonlar bilan qiyosiy tahlil orqali yozuvchi ijodiga xos axloqiy-psixologik obrazlar tizimi ochib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *Ulug‘bek Hamdam, “Yaxshi odamlar”, Ibrohim obrazi, insonparvarlik, adolat, axloqiy tanlov, psixologizm, realistik tasvir, hikoya janri, badiiy obraz.*

Аннотация. *В статье анализируется художественное воплощение гуманизма, справедливости, милосердия и нравственных ценностей в рассказе «Хорошие люди» современного узбекского писателя Улугбека Хамдама. Особое внимание уделяется образу Иброхима, его внутренним переживаниям, нравственным убеждениям и поступкам, направленным на защиту дочери от опасности. Рассматриваются особенности сюжетной композиции, психологизма, реалистического изображения и символического содержания произведения. Посредством сравнительного анализа положительных персонажей других рассказов писателя раскрывается своеобразие его этико-психологической системы образов.*

Ключевые слова: *Улугбек Хамдам, «Хорошие люди», образ Иброхима, гуманизм, справедливость, нравственный выбор, психологизм, реалистическое изображение.*

Abstract. *This article examines the artistic representation of humanism, justice, compassion, and moral values in the short story “Good People” by contemporary Uzbek writer Ulugbek Hamdam. Particular attention is paid to the character of Ibrahim, his inner experiences, ethical beliefs, and actions aimed at protecting his daughter from danger. The article explores the story's plot structure, psychological depth, realistic characterization, and symbolic elements. A comparative analysis of positive characters from the writer's other stories reveals the distinctive features of Hamdam's ethical and psychological system of characterization.*

Keywords: *Ulugbek Hamdam, “Good People”, Ibrahim's character, humanism, justice, moral choice, psychologism, realistic depiction, short story.*

Zamonaviy o‘zbek nasri taraqqiyotida inson ruhiyati, ma’naviy olami, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlarini badiiy tadqiq etish alohida ahamiyat kasb etadi. Bugungi adabiy jarayonda insonning tashqi hayotidan ko‘ra uning ichki dunyosi, murakkab ruhiy kechinmalari, hayotiy sinovlar qarshisidagi tanlovi va ma’naviy pozitsiyasini tasvirlashga bo‘lgan e’tibor

kuchaymoqda. Bu jihatdan Ulug‘bek Hamdam ijodi zamonaviy o‘zbek nasrining muhim badiiy-estetik hodisalaridan biri sifatida e’tiborga loyiqdir.

Ulug‘bek Hamdam o‘z asarlarida inson va jamiyat, shaxs va muhit, ezgulik va yovuzlik, adolat va adolatsizlik o‘rtasidagi munosabatlarni turli badiiy shakllarda ifodalaydi. Adib qahramonlari ko‘pincha oddiy hayotiy vaziyatlar orqali o‘zlarining ma’naviy qiyofalarini namoyon etadilar. Yozuvchi uchun insonning kimligi uning ijtimoiy mavqeyi yoki tashqi ko‘rinishi bilan emas, balki murakkab vaziyatlarda amalga oshirgan tanlovi, munosabati va xatti-harakatlari bilan belgilanadi.

Adibning “Yaxshi odamlar” hikoyasi ham insoniylik, mehr-oqibat va adolat masalalarini yoritishi bilan xarakterlanadi. Hikoyada Ibrohim obrazi orqali ota mas’uliyati, farzand taqdiri uchun qayg‘urish, insoniy burch va axloqiy qat’iyat masalalari badiiy talqin etiladi. Asarning asosiy mazmuniy yo‘nalishi qahramonning qizini xavfdan asrashga qaratilgan harakatlari bilan bog‘liq bo‘lib, aynan shu voqea uning ichki dunyosi va ma’naviy qiyofasini ochib beruvchi muhim badiiy vositaga aylanadi.

Maqolaning maqsadi Ulug‘bek Hamdamning “Yaxshi odamlar” hikoyasida insonparvarlik g‘oyasining ifodalanishi, Ibrohim obrazining xarakterologik xususiyatlari hamda asarning badiiy-uslubiy jihatlarini adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilishdan iborat.

Badiiy adabiyotda insonparvarlik tushunchasi inson sha’ni va qadr-qimmatini ulug‘lash, uning hayoti, erkinligi, baxti va ma’naviy kamolotini qadrlash kabi tamoyillar bilan chambarchas bog‘liq. Insonparvarlik g‘oyasi adabiy asarlarda turli obrazlar, hayotiy voqealar va qahramonlarning axloqiy tanlovlari orqali namoyon bo‘ladi.

Ulug‘bek Hamdamning “Yaxshi odamlar” hikoyasida ham ushbu tushuncha markaziy badiiy-estetik mezonlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Asarda insonning haqiqiy qiyofasi uning boshqalarga bo‘lgan munosabati, mas’uliyati va hayotiy vaziyatlarda qanday qaror qabul qilishi orqali ochiladi.

Hikoyaning markazida turgan Ibrohim obrazi, avvalo, ota sifatidagi mas’uliyati bilan ajralib turadi. Uning qizini xavfdan himoya qilishga qaratilgan harakatlari oddiy oilaviy munosabat doirasidan chiqib, insoniy burch va ma’naviy javobgarlik masalasiga aylanadi.

Qahramonning xatti-harakatlari orqali farzand taqdiri uchun qayg‘urish, uni himoya qilish va uning kelajagi uchun mas’uliyatni his etish kabi umuminsoniy qadriyatlar ifodalanadi.

Yozuvchi Ibrohimning ichki dunyosini ochishda uning shunchaki fikr va mulohazalariga emas, balki amaliy harakatlariga ham alohida e’tibor qaratadi. Chunki insonning ma’naviy qiyofasi ko‘pincha murakkab vaziyatlarda qabul qilgan qarorlari orqali namoyon bo‘ladi. Shu ma’noda, Ibrohimning qizini qutqarish yo‘lidagi qat’iyligi uning insoniy fazilatlarini belgilovchi muhim mezondir.

Hikoya nomidagi “yaxshi odamlar” birikmasi ham asarning g‘oyaviy mazmunini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Yaxshilik tushunchasi bu yerda shunchaki ijobiy xarakter belgisi emas, balki insonning kundalik hayotdagi munosabati, boshqalarning taqdiriga befarq bo‘lmasligi va o‘z mas’uliyatini anglay olishi bilan bog‘liq ma’naviy mezon sifatida talqin qilinadi.

Badiiy asarda obrazning mukammalligi uning xarakteri, ruhiy kechinmalari, hayotiy qarashlari va voqealar rivojidagi ishtiroki orqali belgilanadi.

Ulug‘bek Hamdam hikoyalarida insonning ichki olamini ochish, uning ma’naviy qarashlarini hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash muhim o‘rin tutadi.

“Yaxshi odamlar” hikoyasidagi Ibrohim obrazi ham ana shunday xarakterologik xususiyatlarga ega. Qahramonning asosiy fazilati — farzand taqdiri oldidagi mas’uliyatni chuqur his etishi va zarur vaziyatda qat’iy qaror qabul qila olishidir.

Ibrohim xarakterida bir nechta muhim ma’naviy xususiyatlar mujassamlashgan:

1. **Otalik mas’uliyati.** Qahramonning qizini himoya qilishga intilishi uning ota sifatidagi burchini chuqur anglashidan dalolat beradi.
2. **Insonparvarlik.** Uning harakatlari inson hayoti va qadr-qimmatini qadrlash tamoyiliga asoslanadi.
3. **Axloqiy qat’iyat.** Murakkab vaziyatda qaror qabul qilishi va maqsadi yo‘lida harakat qilishi uning mustahkam xarakterini namoyon etadi.
4. **Adolatga intilish.** Qahramonning xatti-harakatlarida adolat va insoniylik mezonlariga tayanish istagi seziladi.

Ibrohim obrazining badiiy ahamiyati shundaki, yozuvchi uni ideal qahramon sifatida emas, balki hayotiy vaziyatlar qarshisida o‘zining insoniy pozitsiyasini namoyon etuvchi shaxs sifatida talqin qiladi. Uning ma’naviy qiyofasi voqea davomida amalga oshirgan harakatlari orqali oydinlashadi.

Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, adib qahramon xarakterini ochishda tashqi voqelik va ichki ruhiy holat munosabatidan samarali foydalanadi. Oddiy hayotiy tafsilotlar qahramonning ichki kechinmalarini anglashga xizmat qiladi. Natijada o‘quvchi Ibrohimning xatti-harakatlarini nafaqat voqealar rivoji, balki insoniylik va axloqiy burch nuqtayi nazaridan ham baholash imkoniga ega bo‘ladi.

“Yaxshi odamlar” hikoyasining badiiy qurilishida ixchamlik va voqea markazliligi muhim o‘rin tutadi. Asar syujeti Ibrohimning qizini xavfdan qutqarish bilan bog‘liq muayyan hayotiy vaziyat atrofida shakllanadi. Bunday kompozitsion qurilish yozuvchiga asosiy g‘oyani ortiqcha tafsilotlarsiz, aniq voqea va qahramon harakatlari orqali ifodalash imkonini beradi.

Hikoyada epizodik syujet xususiyati yaqqol seziladi. Voqealar keng tarixiy yoki ijtimoiy jarayonlarni qamrab olishdan ko‘ra, qahramon hayotidagi muayyan vaziyatni yoritishga yo‘naltirilgan. Buning natijasida asardagi dramatik markaz Ibrohimning qarori va uning amalga oshirilishi bilan belgilanadi.

Adabiyotshunoslikda hikoya janrining muhim xususiyatlaridan biri — hayotiy voqelikning muayyan bir jihatini tanlab, uni badiiy jihatdan umumlashtirishdir. Ulug‘bek Hamdam mazkur asarida ham bir voqea orqali keng ma’naviy-axloqiy masalalarni yoritishga intiladi.

Hikoyaning kompozitsion ixchamligi uning mazmuniy teranligini cheklamaydi. Aksincha, voqealarning muayyan markazga yo‘naltirilishi qahramonning ruhiy holati va axloqiy tanloviga e’tiborni kuchaytiradi. Shu jihatdan asarning syujet qurilishi uning g‘oyaviy mazmuniga xizmat qiluvchi muhim badiiy vosita hisoblanadi.

Ulug‘bek Hamdam nasrining muhim xususiyatlaridan biri — hayotiy voqelikni inson ruhiyati bilan uzviy bog‘liq holda tasvirlashidir. Yozuvchi kundalik hayotga oid oddiy tafsilotlardan foydalanib, qahramonlarning ichki dunyosi va ma’naviy qarashlarini ochib berishga intiladi.

“Yaxshi odamlar” hikoyasida ham realistik tasvir psixologik tahlil bilan uyg‘unlashadi.

Asardagi hayotiy vaziyatlar qahramon xarakterini ochishga, uning ichki kechinmalari va axloqiy qarashlarini anglashga yordam beradi.

Psixologizm badiiy adabiyotda qahramon ruhiyatining turli ko‘rinishlarini, jumladan, iztirob, xavotir, ikkilanish, mas’uliyat va qat’iyat kabi holatlarni tasvirlash orqali namoyon bo‘ladi. Ibrohim obrazining badiiy talqinida ham qahramonning tashqi harakatlari bilan uning ichki ma’naviy pozitsiyasi o‘rtasidagi munosabat muhim ahamiyat kasb etadi.

Yozuvchining tasvir uslubida oddiy hayotiy voqea kengroq axloqiy mazmun kasb etadi. Bu esa asarning faqat bir oilaviy vaziyat tasviridan iborat bo‘lib qolmasdan, insoniylik, ota mas’uliyati va adolat masalalarini yorituvchi badiiy hodisaga aylanishini ta’minlaydi.

Ulug‘bek Hamdam ijodida insonning ma’naviy qiyofasini ochish, uning ezgulik va adolat yo‘lidagi intilishlarini tasvirlash muhim badiiy yo‘nalishlardan biridir. Adibning turli hikoyalarida uchraydigan ijobiy qahramonlar xarakterida insoniy fazilatlar, axloqiy mas’uliyat va ma’naviy qadriyatlarga sadoqat kabi xususiyatlar mujassamlashadi.

Ibrohim obrazi ushbu tipologik tizimda ota mas’uliyati va farzand taqdiri uchun javobgarlikni ifodalashi bilan ajralib turadi. Bu jihat “Yaxshi odamlar” hikoyasining yozuvchi ijodidagi g‘oyaviy-estetik o‘rnini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Ulug‘bek Hamdamning “Yaxshi odamlar” hikoyasi zamonaviy o‘zbek nasrida insonparvarlik, adolat, mehr-oqibat va axloqiy mas’uliyat masalalarini badiiy talqin etuvchi asarlardan biri sifatida e’tiborga loyiqdir. Hikoyada Ibrohim obrazi orqali insonning ma’naviy qiyofasi, ayniqsa, murakkab hayotiy vaziyatlarda namoyon bo‘ladigan axloqiy pozitsiyasi ochib beriladi.

Tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Birinchidan, hikoyaning yetakchi g‘oyasi insonparvarlik va adolat tamoyillarini ulug‘lashdan iborat. Ibrohimning qizini xavfdan asrash yo‘lidagi harakatlari ota mas’uliyati va insoniy burchning badiiy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Ikkinchidan, asarda qahramon xarakterini ochishda uning amaliy harakatlari muhim o‘rin tutadi. Ibrohimning axloqiy qiyofasi muayyan hayotiy vaziyatdagi tanlovi orqali namoyon bo‘ladi.

Uchinchidan, hikoyaning ixcham va epizodik syujet qurilishi asosiy g‘oyaning ta’sirchan ifodalanishiga xizmat qiladi. Bitta voqea orqali keng ma’naviy-axloqiy masalalarning yoritilishi yozuvchining badiiy mahoratini ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, realistik tasvir va psixologik tahlil uyg‘unligi qahramonning ichki dunyosini ochishga yordam beradi. Oddiy hayotiy tafsilotlar badiiy umumlashma darajasiga ko‘tarilib, insoniy qadriyatlarning mazmunini teranlashtiradi.

Beshinchidan, Ibrohim obrazini adibning boshqa hikoyalaridagi ijobiy qahramonlar bilan qiyosiy o‘rganish Ulug‘bek Hamdam ijodiga xos axloqiy-psixologik obrazlar tizimini aniqlash imkonini beradi.

Umuman olganda, “Yaxshi odamlar” hikoyasi insonning yaxshi yoki yomonligi uning so‘zlari bilan emas, balki hayotiy vaziyatlarda namoyon etadigan amallari, boshqalarga munosabati va ma’naviy mas’uliyati bilan belgilanishini badiiy jihatdan anglatadi. Asarning tarbiyaviy va estetik ahamiyati ham aynan shu jihatda namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hamdamov U. Yaxshi odamlar. Hikoyalar to‘plami. – Nashr ma’lumotlari aniqlashtirilishi lozim.
2. Hamdamov U. Badiiy tafakkur tadriji. – Toshkent: Yangi asr avlodi.
3. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent.
4. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston.
5. Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi.
6. O‘zbek adabiyoti tarixi va zamonaviy o‘zbek nasri bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar.